

LUND UNIVERSITY

Metodspråk och tillhörighet - reflektioner kring individen i vetenskapssamhället

Persson, Anders

Published in:

Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken

1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (1999). Metodspråk och tillhörighet - reflektioner kring individen i vetenskapssamhället. I K. Sjöberg (Red.), *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken* (s. 11-35). Studentlitteratur AB.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Metodspråk och tillhörighet

– reflektioner kring individen i vetenskapssamhället¹

Anders Persson²

Vår status stöttas upp av världens solida byggnader, medan vår känsla av personlig identitet ofta bor i sprickorna.

Erving Goffman

Första gången jag blev påtagligt medveten om vetenskapssamhället var vid ett seminarium i början av åttiotalet, där jag redovisade en forskningsrapport med bl.a. data från intervjuer som gjorts i en varuhuskö. De blev till genom att jag gick utmed kön och värvade personer som sedan intervjuades. Det hela var ganska impressionistiskt men gav en del användbar information. Vid seminariet fick jag frågan vad slags människor som hade låtit sig intervjuas. Det hade jag inte reflekterat särskilt mycket över då syftet med intervjuerna inte hade varit att fånga attityder som i något avseende var representativa. Det märkliga var dock att istället för att helt enkelt klargöra detta, svarade jag att personerna var "vanligt folk"!

- Hur vet du det?, frågade en synnerligen välvillig äldre kollega.
- Det kan man se på dom, svarade jag då.

Det skratt som därpå utbröt gjorde mig både förlägen och skamsen och är anledningen till att jag fortfarande kommer ihåg seminariet: i vilket rum det utspelade sig, vem som ställde frågan, ja, en rad detaljer som i fråga om de flesta andra seminarier jag anordnat fallit i glömska. Men skrattet var varmt och välvilligt, inte elakt och utdefinierande. Gruppen av mest äldre kollegor tycktes nämligen vilja definiera in mig i det sociologiska samhället och min förlägenhet hade nog också att göra med att jag trots klavertrampet upplevde det som att jag fick lov att höra till.

¹ En senare version av denna text är publicerad i Sjöberg, Katarina (red.) (1999). *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

² Anders Persson är professor i sociologi respektive utbildningsvetenskap vid Lunds universitet och nås via mail: anders.persson@soc.lu.se

Tillhörighet värderas vanligen positivt, inte minst därför att dess motsatser – ”ensamhet”, ”marginalisering”, ”utstötning”, ”utdefiniering” och ”främlingskap” för att nämna några – värderas negativt. Sociologer och andra socialvetare som intresserat sig för dessa former av utanförskap, har emellertid stundtals glömt bort att tillhörighet kan förvandlas till en samhällets eller gruppens förkvävande omfamning av individen.

I föreliggande text³ ska jag diskutera tillhörighet inom vetenskapssamhället med avseende på förhållandet mellan individuell forskare och vetenskapssamhälle. Regleringen av tillhörighet inom vetenskapssamhället har att göra med vetenskaplighet, vilken i sin tur har att göra med sättet att tala om forskningsprocessen. För att återknyta till seminarieexemplet ovan var den tillhörighet som erbjöds mig långtifrån ovillkorlig, utan förknippad med krav på just vetenskaplighet. Även om klassifikationer som "vanligt folk" och metoder som "det kan man se på dom" uttrycker ett slags kunskap, var den alltför intuitiv och tyst för att kunna inordnas i ett vedertaget metodspråk. Texten inleds därför med en diskussion om metodspråk. Därefter övergår jag till frågan om individens tillhörighet i vetenskapssamhället, närmare bestämt med utgångspunkt från sociologen Goffmans exempel.

Det separera(n)de metodspråket

Vetenskap handlar om problem, medan vetenskaplig metodologi på ett mycket allmänt plan handlar om att formulera problem på ett sådant sätt att de går att lösa eller gör att man kan säga varför de inte går att lösa vetenskapligt. Därför reglerar metodologin också tillhörighet till vetenskapssamhället: den kan användas för att säga något om vilka personer som arbetar vetenskapligt och vilka som inte gör det, med andra ord vilka som hör till respektive inte gör det. Följaktligen kan tillhörighetsregleringen bli till ett medel för att få individerna i vetenskapssamhället att handla på ett visst sätt, medel i maktutövning. Inom i synnerhet sociologin finns olika metoder, metodologier och föreställningar om vetenskaplighet – sammanfogade till ett motsägelsefullt och pluralistiskt mönster som just därför kan öka forskarens handlings-

³ Jag vill tacka övriga författare i antologin och Ingrid Bosseldal för synpunkter på tidigare versioner av denna text. I samband med ett oppositionsspel inför ett tjugotal uppsatsskrivande sociologistudenter där jag agerade uppsatsförfattare och Eva Fasth spelade opponent, fick jag också en rad synpunkter på texten som jag tackar för.

utrymme och möjligheter att motstå enhetlig vetenskaplig disciplinering. Men, och det är den ståndpunkt jag ska argumentera för i det följande, trots olika riktningar och spänningar dem emellan finns ett synnerligen vardagligt och därför inflytelserikt sätt att tala om vetenskap och om konkreta forskningsprocesser som *inte* motsvarar detta motsägelsefulla mönster. Detta metodspråk, som vilar på en både traditionell och kvantitativ vetenskapsuppfattning, har separerats från forskningsprocessen och sätter i hög grad sin prägel på methodsamtalet.

Låt mig illustrera detta med ett exempel hämtat ur ett e-mail från USA som just när detta skrivs nästlar sig in i min dator. En sociolog beskriver där hur studenter reagerar på olika läroböcker i sociologisk metod. Metodboken X beskrivs som noggrann, lättillgänglig och fylld av bra övningar. Studenterna som av praktiska skäl, skriver sociologen, ”helst vill arbeta med kvalitativa metoder trots att jag varnar dem och berättar att detta är minst lika arbetsamt och tidskrävande som att arbeta med kvantitativa metoder” klagar emellertid på boken. Trots att metaboksförfattaren behandlar kvalitativa metoder rättvist använder han fortfarande ”ett språk och en ram som är förankrad i de hegemoniska kvantitativa metoderna”.

Kvantifiering av det kvalitativa

I ett internetbaserat nätverk för sociologer, med omkring 500 deltagare, rapporterade för en tid sedan en filosofie doktor om en studie av 29 gifta/sammanboende par som hade olika kyrkotillhörighet (t.ex. protestantisk respektive katolsk) när de ingick sitt förhållande. Trots att det rörde sig om en kvalitativ studie uppenbarade sig följande:

”När intervjuerna gjordes hade 18 par olika kyrkotillhörighet, tio par hade samma och ett av paren hade varken den ena eller andra därför att mannen inte tillhörde någon kyrka alls. ... Nu är frågan: Ska det par som varken hade olika eller samma kyrkotillhörighet uteslutas ur analysen? Eller ska det inkluderas?”

Den undrande doktorn ville ha hjälp från nätverket och hjälpen formulerades bl.a. så här:

”Du kan inkludera det avvikande paret under förutsättning att du klargör på vilket sätt det avviker. ... Kom ihåg att med kvalitativa metoder gör man inte anspråk på ett för alla människor representativt resultat. I stället har man funnit intressanta detaljer om de studerade människornas liv som man inte skulle ha upptäckt om man använt kvantitativa metoder.”

”Du och vi håller på att sjunka ned i ett träsck av obetydligheter som avleder diskussionen från det som är viktigt. Huruvida ett par exkluderas eller inkluderas saknar betydelse för ditt ”urval” av 29 par eftersom du inte har ett "urval" överhuvudtaget. Du har en uppsättning par – som du bäst använder för att identifiera fenomen som du annars inte skulle ha lagt märke till och som kanske kan användas för att generera hypoteser.”

Detta kategorimisstag – som kan kallas kvantifiering av det kvalitativa – intresserar mig därför att det visar på inkongruens mellan metod och metodspråk. Trots att det torde vara uppenbart att kvantitativ representativitet inte kan uppnås i ett fall som detta, förefaller det egna omdömet att ersättas av ett slags metodologisk ritualisering. Föga förvånande förklarade den frågande doktorn senare sin okunskap med hänvisning till sin "skolning i kvantitativa metoder". Men kategorimisstaget görs också av personer som knappast kan sägas vara metodologiskt översocialiserade. Många av oss som handlett studenter i färd med att skriva t.ex. kandidat- och magisteruppsatser har förstahandserfarenhet av replikskiften snarlika det som citerats ovan. Ännu har alltså inte den metodologiska harmoni infunnit sig som skulle kunna följa ur Grønmos (1982) karakteristik av kvantitativa respektive kvalitativa data: de förra kan uttryckas numeriskt och i mängdtermer, vilket de senare inte kan. Snarare reproduceras det nämnda kategorimisstaget.

Detta har delvis att göra med att det språk varmed metod kommuniceras är något helt annat än och skilt från forskningsprocessen. Metodspråket vetter mot vetenskapssamhället, snarare än mot forskningsprocessens konkreta forskningspraktik, och översätter forskningsprocessen till ett för vetenskapssamhället begripligt och igenkännbart idiom. Metodspråket är emellertid inte endast syntaktiskt i syfte att göra forskningsprocessen begriplig för andra, utan också grammatiskt i meningen att det föreskriver korrekta sätt att uttrycka vad som skett i forskningsprocessen. Metodspråket är således ett instrument för både kommunikation och kontroll.

Separerande metoder och metodspråklig separation

Differentierings- och specialiseringsprocessen inom vetenskapssamhället har resulterat i att det uppstått experter på metod och metodspråk. Sålunda ges t.ex. vid sociologiska universitetsinstitutioner särskilda kurser i metod som ger kursdeltagarna möjlighet att erövra kunskaper, färdigheter och metodspråk. Den metodologiska professionaliseringen drivs också på

av särskilda metodgrupper vid sociologiska konferenser och av speciella metodböcker och datorhjälpmedel. Metodseparationen har helt enkelt institutionaliserats. På det teoretiska området kan motsvarande utveckling spåras och jag kan inte motstå frestelsen att här citera Mills:

”Liksom den generella teorin tar den abstraherade empirismen fasta på ett moment i forskningsprocessen och låter det dominera. ... Det är naturligtvis väsentligt att beakta metod och teori vid arbetet med våra uppgifter, men i de här två skolorna har det blivit ett hinder: den metodologiska hämningen är en parallell till fetischistisk dyrkan av begreppet.” (1985: 59)

Vad vi här har att göra med är ett slags sociologisk bodybuilding, både på det teoretiska och metodologiska området: muskelmassan ökas ofantligt utan att bäraren av den riktigt vet vad musklerna ska användas till. Separationen av metoden från forskningsprocessen är emellertid inte lika stark i fråga om alla metoder, utan lämpar sig bäst för en viss sorts undersöknings- och analysmetoder. Dessa metoder kan kallas separerande och jag ska dröja en stund vid dem.

Uppdelningen i kvantitativa och kvalitativa metoder är betydligt mer problematisk än vad Grønmo (1982) antyder genom sin i och för sig förnuftiga men förenklade uppdelning i kvantitativa och kvalitativa data. På ett mångtydigt sätt anknyter nämligen uppdelningen i kvantitativa och kvalitativa metoder också till skilda kunskapssyner och skilda uppfattningar om forskningens roll vis-a-vis samhället och forskningsanvändare i samhället. Kvantitativa metoder svarar ibland mot ett positivistiskt vetenskapsideal och ibland inte. Kvalitativa metoder kan ibland kopplas samman med en konstruktivistisk syn på kunskap och ibland inte. Kvantitativa metoder uppfattas ibland som samhällskonserverande, medan kvalitativa metoder stundtals ses som mer kritiska, samtidigt som det är de förra som har förutsättningar att ge bidrag till samhällsförändringar i stor skala. Vetenskapssamhällets demarkationslinjer är rena och raka endast i läroböckernas kontrollerade värld.

Uppdelningen i kvantitativa och kvalitativa metoder speglar på ett motsägelsefullt sätt andra differentieringar och polariseringar. Polariseringen mellan realism och konstruktivism är en sådan. Ytterst har den att göra med olika sätt att se på förhållandet mellan den verklighet som studeras och den person som studerar den. Realismen närmar sig studieobjektet under förut-

sättningen att det finns en verklighet helt eller delvis oberoende av betraktaren, medan konstruktivismen tar sig an studieobjektet under intryck av uppfattningen att verkligheten inte existerar oberoende av betraktaren. Nu uppträder kunskapssynerna sällan renodlade, utan oftast i svagare och uppblandade former och dessutom görs ständigt försök att integrera dem (se t.ex. Delanty 1997). Om vi nu anknyter detta till separation/integration kan sägas att realismen har en separerande syn på förhållandet mellan verklighet och betraktare, medan konstruktivismen har en integrerande syn. Nu menar jag inte att realister drivs av strävan att separera och konstruktivister av en motsatt strävan att integrera, utan det handlar mer om att en realistisk vetenskapsuppfattning är lättare att förena med en separerande syn på forskning. På motsvarande sätt är konstruktivismen mer integrerande, inte minst som konstruktivister för det mesta anser, inte så ofta att verkligheten uppstår i betraktarens öga men att de metoder som betraktaren skapar bidrar till att konstruera verklighet.

Positivismens distanserade hållning till studieobjektet gör den mer separerande än t.ex. hermeneutiken som är integrerande på grund av sin strävan till närhet. På motsvarande sätt kan det vara med kvantitativa och kvalitativa metoder. Ett centralt begrepp i kvantitativ metod är operationalisering, vilket för det mesta betyder att göra studieobjektet mätbart. Här sker alltså en översättning av objektet till dess mätbara uttryck, en omvandlingsprocess som är separerande om än inte alltid på ett problematiskt sätt. Kvalitativa metoder söker för sin del den mening som t.ex. en aktör tillskriver sitt handlande och måste därför skapa ett slags närhet till det som studeras, vilket gör dem integrerande (om närhet/distans se Karen Davies' respektive Andersson & Perssons bidrag i denna antologi).

Kvantitativa metoder närmar sig studieobjektet med mätinstrument, vilka ganska lätt kan värderas distanserat. Den närmaste motsvarigheten på den kvalitativa metodsidan är ofta forskaren själv. Vi måste veta en del om den person som ger och ser mening och det är svårare att både diskutera och värdera personlighet – i synnerhet med dess "innehavare". Det är också svårare att säga att jag såg det jag såg därför att jag är den jag är, i alla fall svårare än att säga att jag fick de data jag fick därför att min intervjufråga var formulerad som den var. Att göra

fel när man använder kvalitativa metoder har följaktligen en tendens att klibba av sig på personligheten, vilket alls inte är negativt men som kan ge methodsamtalet en oväntad laddning.

Graden av metodseparation är större vad gäller kvantitativa metoder och här finns också bättre förutsättningar att utveckla och reproducera ett från metodanvändandet självständiggjort methodspråk. Av det skälet inbillar jag mig att det är lättare att med hjälp av det kvantitativa methodspråket diskutera metodfrågor på ett distanserat, kritiskt och värderande sätt. Det fungerar t.ex. att kritisera en enkätfrågas mångdimensionalitet helt oberoende av frågans innebörd och såväl den svarandes som forskarens sociala och personliga existens. Existensens faktiska mångdimensionalitet kan enkelt föras åt sidan genom att fokus förskjuts till enkätfrågans formulering – om frågan inte kan göras endimensionell tjänar det inte mycket till att ställa den, eftersom man då inte vet vad svaret egentligen betyder. Det ligger i själva metoden – i dess separerande karaktär – och i methodspråket som är mer formaliserat, abstrakt och självständiggjort.

Detta kan vara en förklaring till kategorimisstaget som nämndes tidigare: kvantifiering av det kvalitativa. Det är helt enkelt lättare att uppträda distanserat med de separerande metodernas methodspråk. Ur denna skillnad mellan kvantitativa och kvalitativa metoder vad gäller graden av metodseparation och det kvantifierande methodspråkets dominans, följer också den resultatförminskning som kvalitativt arbetande forskare ofta ägnar sig åt när de säger att syftet med deras t.ex. fem intervjuer inte varit att generalisera. Den kvalitativa resultatförminskningen syftar till att vinna ett slags erkännande för ett sätt att arbeta men bidrar också till det kvantitativa methodspråkets dominans. Självklart kan fem intervjuer ligga till grund för generaliseringar men inte av den typ som kvantitativa metoder ger upphov till, dvs. sådana som kan uttryckas i termer av andelar av en population.

Mot bakgrund av det separerande och kvantifierande methodspråkets dominans kan man förstå den kvalitativa resultatförminskningen. Med tanke på att den sociologiska forskningens själva mening i hög grad sammanhänger med att kunna synliggöra sociala och samhällsliga mönster och samband, tror jag emellertid att den sociolog bedrar sig själv som säger sig vara tillfreds

med att endast kunna generalisera sina resultat till fem personer. Fenomenet kvalitativ resultatförminskning reser således den besvärliga frågan om olika sätt att generalisera. Fem intervjuer kan t.ex. belysa allmängiltiga inslag i social och personlig existens. Individuella existenser är dessutom inte så egenartade som en del tycks tro: de har förvisso drag som är egenartade men flera som de delar med andra. Detta har i hög grad att göra med inverkan av faktorer och krafter vars synliggörande alltid varit centrala inslag i den sociologiska förståelsen: tradition, rutin, vana, rationalisering, differentiering, makt, andras förväntningar, viljan att tillhöra en grupp och andra liknande.

Tillhörighet: exemplet Goffman

I Mills' framställning av det sociologiska hantverket finns en rekommendation som man gärna vill ta på allvar men som samtidigt är sociologiskt förbluffande:

”Undvik alla dogmatiska metodologier. ... Låt var och en vara sin egen metodolog, låt var och en bli sin egen teoretiker.” (1985: 241f)

Rekommendationen ska möjligen inte tas alltför bokstavligt då den främst utgör en reaktion mot överdriven teoretisk och metodologisk specialisering, vilken enligt Mills har en tendens att begrava det sociologiska studiet av samhället under svårgenomträngliga lager av teoretiserande och metodologiserande. Likväl uttrycker Mills liten förståelse för att just de socialt integrerande, differentierande och separerande krafter som sociologer synliggör när de studerar samhället också är verksamma i det sociologiska vetenskapssamhället. Den faktiska möjligheten att ”vara sin egen” begränsas av att vetenskapen är en social aktivitet.

Denna sociala aktivitet kan ges mening på olika sätt. På en språkligt-kommunikativ nivå och med hjälp av begreppen tankekollektiv och tankestil (vilka presenteras i Ingrid Sahlins text i denna antologi) framställde Fleck den vetenskapliga kunskapens sociala karaktär och skrev:

”Kunskapsakten är människans starkast socialt betingade verksamhet och kunskapen en renodlat social produkt ... Redan i språkets uppbyggnad finns en tvingande filosofi rotad i samhället ... Tankar vandrar från individ till individ och blir hela tiden mer eller mindre omformade allteftersom andra individer knyter andra associationer till dem. Mottagaren förstår strängt taget aldrig en tanke helt på det sätt som sändaren avsett. Efter en serie av

sådana vandringar finns praktiskt taget ingenting kvar av det ursprungliga innehållet. Vems tanke är det då som cirkulerar? Uppenbarligen tillhör den kollektivet och inte någon individ.” (1997: 51)

Inom vetenskapssociologin har man studerat ”vetenskapen som en social aktivitet och vetenskapsmannen/kvinnan som en social aktör, i princip som vilken annan social aktivitet som helst” och därmed inte längre betraktat vetenskapen ”som en social undantagskategori”, skriver Beronius (1996: 122). Det analytiska mönster med vars hjälp vetenskapssociologin försöker förstå vetenskapen som social aktivitet tycks mig likna det som Habermas tillämpar när han beskriver hur det kommunikativa handlandet förvrids av pengar och makt. Vetenskapssociologin problematiserar följaktligen ”den rena forskningen” eller den rena kunskapsrelationen genom att uppgradera betydelsen av makt och konkurrens om pengar inom vetenskaps-samhället. Uppfattningen är inte svår att dela samtidigt som man måste inflika att det sociala livet är mer än konkurrens om pengar och makt – det är också social interaktion, sociala relationer, samarbete och konkurrens inom grupper, samspel och motsättningar mellan individuell forskare, grupp och vetenskapssamhälle. Inom vetenskapen är följaktligen det som Lemert kallar den ”sociologiska kompetensen” i verksamhet. Med sociologisk kompetens avser han en individuell förmåga som möjliggör socialt liv och som ”... upprätthåller oss som individer samtidigt som den bidrar till vår förmåga att ingå och bevara sociala relationer med andra.” (1997: 5).

Varför väljer vissa personer att studera den ”sociologiska kompetensen” förutom att utöva den i vardagslivet? Detta är en existentiell gåta och jag är övertygad om att de som studerar den ”sociologiska kompetensen” – sociologerna – gör det därför att de upplever den som problematisk på ett personligt plan. Sociologin attraherar alltså personer som i någon mening är socialproblematiker. Detta sätter förvisso sin prägel på samvaron sociologer emellan men att tro att sociologerna kan undgå det sociala livet som vardaglig praktik inom sociologin, som Mills på sätt och vis gör gällande genom sitt påstående att var och en ska bli sin egen metodolog och teoretiker, är att underskatta de sociala krafter som sociologer tillskriver allt annat socialt liv.

Sociologins sociala liv utspelas inte endast i lunchrum, på konferensfester eller vid kongressmiddagar. Det stannar inte utanför dörren till seminarierummet eller står och väntar tills betygsnämndssammanträdet är slut. Det skräms inte heller bort av teoretiska och metodologiska diskussioner. Snarare kan man förstå en del av det vetenskapliga skeendet i sociala termer. Socialt integrerande, differentierande och separerande krafter är i rörelse inom sociologin och medvetandet om detta gör att man bör iakttäta viss försiktighet vad gäller individualistiska rekommendationer av Mills' typ. Gruppen har lika stor attraktionskraft inom det sociologiska vetenskapssamhället som i annat socialt liv, samtidigt som upplevelsen av individuellt försvinnande i gruppen gör den oberoende forskaren och outsiders till populära roller också inom sociologin.

Goffman – sociologins mest etablerade outsider

En fascinerande och motsägelsefull outsider var den amerikanske sociologen Erving Goffman. Han var inte outsider därför att han arbetade med avvikande problem, snarare berörde hans studier synnerligen grundläggande och ”vanliga” frågor inom sociologin, nämligen vad som händer när människor möts och när individen möter samhället. Han var inte heller outsider i den bemärkelsen att han stod utanför det sociologiskt etablerade, tvärtom tillhör hans verk några av de mest lästa inom modern sociologi: hans bok *The Presentation of Self in Everyday Life* lär t.ex. vara ett av de mest spridda sociologiska verken överhuvudtaget. Trots att han kort tid före sin död 1982 blev vald till ordförande i det amerikanska sociologförbundet kan man säga att han stod utanför det sociologiska etablissemanget: ”Goffman verkade hela sitt liv slåss för att behålla sin undergroundposition och undvika varje form av etablissemanget – även upproriska mot-etablissemanget.” (Collins 1986: 112). Goffman är förmodligen sociologins mest etablerade outsider och hans relation till sociologisamhället är spänningsfylld och djupt fascinerande.

Goffman hade själv mycket litet att säga om sin metodologiska (och teoretiska) tillhörighet. Han berättar mycket knapphändigt om sina datainsamlingsmetoder och då endast att han t.ex. varit deltagande observatör, att någon berättat ett eller annat för honom eller att han läst något som bekräftar hans resultat. Goffman visar att man kan vara sociolog utan att skriva tradition-

ella metodkapitel och i någon mening var han en tidig representant för en stil i sättet att skriva om forskningsprocessen som nu tycks vara en av de normala inom samhällsvetenskapen.

Den kontrasterande metoden

Självklart fanns det metod i Goffmans sätt att arbeta och mycket litet lämnades åt slumpen. Ett drag i hans sätt att arbeta ska jag här särskilt understryka, nämligen vad som skulle kunna kallas hans kontrasterande metod. Den går i princip ut på att han vinner kunskap om ett fenomen genom att studera dess motsats, vilket går på tvärs mot det konventionella sättet där kunskap om det studerade fenomenet successivt ackumuleras.

I boken *Behavior in Public Places* studeras vad som kan kallas normal social interaktion men empirin utgörs av en observationsstudie gjord på ett mentalsjukhus. Syftet är inte att radera ut skillnader mellan det sociala samspelet på t.ex. ett torg och inom ett mentalsjukhus. Tvärtom är syftet att skärpa vår uppmärksamhet inför det normala. Så här kan det låta:

”Det har hävdats att som en generell regel är individen tvungen att vara tillgänglig för social interaktion även när han kan förlora på det ... Mentalpatienterna ger oss en omvänd lektion eftersom de både kan visa oss det pris man får betala om man inte gör sig tillgänglig för social interaktion och tvinga oss att se orsaken till varför någon som skulle kunna vara tillgänglig är villig att betala priset för att förbli otillgänglig.” (Goffman 1963: 107)

På motsvarande sätt i essäsamlingen *Totala institutioner*, vars syfte är att studera och karaktärisera den totala institutionen och dess sociala liv men som också genom kontrastverkan är en utsaga om socialt liv i andra sammanhang. Detta framstår kanske tydligast när det gäller det individuella motståndet inom den totala institutionen (t.ex. fängelset, mentalsjukhuset, internatskolan). Eftersom den sortens institution är totalitär framkallar den ett ovanligt tydligt motstånd från klienternas sida, ett motstånd som syftar till att bevara och försvara den individuella personligheten. ”Vid första anblicken förefaller totala institutioner vara det sista stället där man skulle leta efter individuella jag i full blomning.”, skriver Fontana (1980: 68). Men det är just där Goffman söker och finner en personlighet som utvecklas ”gentemot någonting” och fortsätter:

”Men är inte situationen densamma också för samhället i stort? ... Utan någonting att tillhöra har vi ingen fast personlighet, och samtidigt medför total anslutning och tillgivenhet till vilken social enhet det vara må ett slags frånvaro av personlighet. Vår upplevelse av att vara en person kan ha sitt ursprung i att vi dras in i en större social enhet; vår känsla av att ha en personlighet kan uppstå i de obetydliga sätt med vilka vi motstår den sociala enhetens tryck på oss. Vår status stöttas upp av världens solida byggnader, medan vår känsla av personlig identitet ofta bor i sprickorna.” (1983a: 211)

Boken *Stigma* är en undersökning av den avvikandes identitet men Goffman använder också undersökningsresultaten för att beskriva den ”normala” identiteten: ”... den normales roll och den stigmatiserades roll ingår som delar i ett och samma komplex.” (1971: 135). Becker drar en långtgående, men illustrativ, slutsats av det sätt varpå Goffman kontrasterar normal och total institution respektive normal och avvikande identitet, nämligen att analysen visade att ”... alla hade något slags stigma, inte endast blinda eller enbenta, och att varje institution i något avseende var en total institution.” (1998: 145). Goffman använder sig vidare av metaforiska kontraster:

”Hela världen är naturligtvis inte en teaterscen, men i vilka avgörande avseenden den inte är det är svårt att specificera. ... Vid utvecklandet av den begreppsram som använts i den här rapporten har en del sceniska termer använts. ... Nu kan det vara dags att erkänna att det försöket att pressa vad som enbart är en analogi så långt delvis var ett retoriskt och tekniskt grepp.” (1974: 68f; 219f)

Sådana metaforer kallar Lofland (1980) med Burke ”perspective by incongruity” och Manning (1992) ger metaforer en central roll i sin framställning av Goffmans metoder. Ett känt exempel på perspektivering genom motsägelse är: "Universal human nature is not a very human thing.", som i den svenska utgåvan lyder: "Den universella mänskliga naturen är inte särskilt mänsklig." (Goffman 1970). I boken *Stigma* heter det för övrigt: ”Den normala och den stigmatiserade är inte så mycket konkreta personer som de är olika perspektiv.” (1971: 143).

Själv har jag använt den kontrasterande metoden i olika sammanhang. I undersökningen av maktutövning i den obligatoriska skolan uppnås t.ex. kontrastverkan genom att jag tar barnets perspektiv och därigenom söker mig ”tillbaka till det medvetande som inte var format av systemet.” (Persson 1994: 22). I det följande ska jag tillämpa metoden på Goffman själv. Genom att beskriva en sociolog som är avvikande åtminstone vad gäller alla yttre tecken på till-

hörighet till det sociologiska vetenskapssamhället, vill jag försöka säga något om denna tillhörighet.

Till sitt väsen omstridd

Goffmans verk lämnade väldigt få oberörda, följaktligen hade han många beundrare och kritiker. Enligt Posner finns det emellertid enighet kring en sak:

”... den bild Goffman tecknar av mänskligheten och samhället är inte vacker och det verkar inte uppröra honom. Detta gör honom impopulär bland många kollegor, vilka menar att det är en sociologs skyldighet att bidra till att samhället förbättras – eller åtminstone ge en läpparnas bekännelse åt den liberala jämlikhetsmyten.” (1973: 72)

Till skillnad från många av sina kollegor är Goffman också en sociolog som läses av många, en ”sociolog för lekmannen” för att åter citera Posner som också gör gällande att denna popularitet delvis förklarar den akademiska motviljan mot honom.

Goffmans person tilldrog sig också stort intresse varför det finns en mängd anekdoter om honom och hans stundtals märkliga sociala uppträdande (vilket alltså beskrivs i ”nya” anekdoter på t.ex. Internet). I en av de hundratals artiklar som skrivits om honom och hans sociologi påstås hans personlighet ha varit ”kuslig” (Erwin 1992) och att han var bättre på att betrakta än att praktisera socialt samspel. Följaktligen berättas det att han använde sin sociologiska iakttagelseförmåga i det vardagliga umgänget med andra människor och därmed skapades en viss distans. Hans personliga stil beskrivs så här av en av hans studenter:

”Goffman framställde sig själv som en fristående, objektiv och hårdkokt intellektuell cyniker: sociologen som privatdeckare i 40-talsutförande. Han hade en hip, existentiell, fräck och väsentligen apolitisk ... personlig stil.” (Marx 1984: 653)

Den personliga stilen kunde knappast skiljas från hans forskningsstil. Inte oväntat var hans allt överskuggande tes: ”tro inte att världen är som den ser ut att vara”, i alla fall enligt den ovan citerade Marx. Ordet ”Goffmanesque” har stundtals använts för att karakterisera forskningsstilen och ibland har användaren inte givit det någon förklaring, säkerligen övertygad om att dess betydelse var välkänd (ett exempel återges i Burns 1992: 1). Men Goffman själv hade

inget att säga om detta, utan arbetade på och gav dessutom endast knapphändig information om sitt arbetes teoretiska och metodologiska förankring. När han någon gång gjorde det var formuleringen ofta cool och ironisk, som här i boken *Frame Analysis*: ”Personligen anser jag att samhället på alla tänkbara sätt kommer först och att individuellt handlande är sekundärt. Denna rapport sysselsätter sig endast med sekundära frågor.” (1986: 13).

Intressant med Goffman är att trots hans speciella stil tycks det vara möjligt att läsa och använda honom på många olika sätt. Om någon påstår att hans sociologi är existentialistisk (Lofland 1980; MacCannell 1983), kan man hitta någon annan som påstår att ”Den människa som Goffman låter framträda visar inte sorg, inte passion, inte kärlek, inte hat, inte ilska. Han saknar känslor och ångest och i hans själ finns inget lidande. Han har ingen själ.” (Psathas 1977: 89). Å andra sidan kan detta för en annan forskare vara grundval för förståelse av den känslöstyrning som människor ägnar sig åt inom t.ex. serviceyrken (Hochschild 1979). Politiskt tycks Goffman på motsvarande sätt kunna attrahera och repellera de flesta: ”Några ser honom som politiskt radikal; andra betraktar honom som en konservativ medelklassteoretiker, medan ytterligare andra, ..., ser honom som apolitisk.”, skriver Posner (1973: 71). I sammanhanget kan också nämnas Gouldners karakteristisk av Goffmans dramaturgiska teori:

”Dramaturgin markerar övergången från en äldre ekonomi med produktionen i centrum till en ny ekonomi som kretsar kring massmarknadsföring och lansering, också av jaget. ... Goffmans dramaturgi är en dödsruna över det gamla borgerskapets dygder och en hyllning till dygderna hos det nya borgerskapet.” (1970: 381f)

En annan författare övertygas inte av detta och härleder istället Goffmans sociologi ur resterna av ”... den klass av små, oberoende företagare som hade överlevt framväxten av och var fullkomligt dominerad av storkapitalet.” (Gonos 1980: 146), den så kallade ”trasbourgeoisien”.

Goffman brukar få beröm för att han tidigt tog upp genusproblematiken – i boken *Gender Advertisements* (1979) – men det hävdas också att denna bok inte alls var feministisk, utan ”...i verkligheten ett försvar av det traditionella, funktionellt legitimerade och mansdominerade könsrollsmönstret.” (Collins 1986: 108). Andra har emellertid inspirerats av hans sociologi

när de tagit upp frågor om könsrelationer, t.ex. Tseelon i boken *Kvinnan och maskerna* (1998).

Det har också hävdats att Goffmans sociologi har postmoderna drag (t.ex. Tseelon 1992) eftersom den intresserar sig mer för yta (t.ex. intrycksstyrning) än djup (t.ex. jagets natur) eller uttryckt på annat sätt anses Goffman ha: "... visat tillgångarna i att närma sig ömsesidigt beroende socialt samspel utan hänvisningar till psykologiska förklaringar." (Gergen 1994: 217). Framställd så kan Goffmans sociologi förenas med den representationens kris som postmodernister påvisar och bidrar till. Motsatsen har emellertid också hävdats, av t.ex. Schwalbe (1993) som menar att Goffmans syn på individen bäst förstås som ett jag-bevarande samspel mellan djupare och ytligare aspekter av personligheten och vars drivkraft han menar får sökas bland de förra.

Vi och dom och han: sociologins Jantelag

Som synes har det gjorts tappra och många försök att placera och positionera Goffman – inte minst i syfte att in- eller utdefiniera hans sociologi. Visst var han symbolisk interaktionist. Existentialist. Durkheimian. Nej, Simmelian. Etnometodolog. Etnograf var han i alla fall. Nej, han var semiotiker. Sociolingvist. På senare tid: postmodernist. Och så vidare. Delvis speglar detta grundläggande trygghetsskapande handlingar som förekommer i allt socialt liv och som etablerar ett "vi" och ett "dom". Handlingar som beskrivs av Fleck:

"Den vetenskapliga verksamhetens sociala karaktär har också innehållsliga konsekvenser. Ord, som tidigare var enkla benämningar, förvandlas till slagord. Satser, som tidigare varit enkla påståenden, blir stridsrop. Detta förändrar fullständigt ordens tankesociala värde. Orden får magisk kraft eftersom de inte längre verkar i kraft av sin logiska innebörd. ... När ett sådant uttryck påträffas i en vetenskaplig text blir det inte logiskt prövat, utan skapar genast vänner eller fiender." (1997: 51f)

När Lyman (1973) frågar om vi verkligen förstår Goffman ska det alltså inte ses som ett ifrågasättande av hans språk, utan som ett frågetecken rörande Goffmans tillhörighet. Dawe brottas med samma problem:

”Det är ett erkännande av Goffmans unika ställning i modern sociologi att vi numera föreställer oss ett speciellt sociologiskt fält som Goffmans territorium. Men trots det måste man tvivla. Hans uppenbara cynism ... trotsar envist varje försök att placera hans arbete och värdera dess betydelse.” (1973: 246)

Goffman tycktes inte behöva de teoretiska och metodologiska skolornas trygghetsskapande tillhörighet – eller så var han bara ointresserad. Han gick emellertid sällan i polemik med sina kritiker men samlade inte heller beundrarna i en sociologisk kyrka. I hög grad en ensamvarg innehåller hans förord och notapparater inga uppräknings av flockmedlemmarna. Detta öppnade för en utdefinierande kritik som Collins (1986) ger exempel på när han säger att Goffman nästan aldrig refererade till någon stor sociolog och att hans fotnoter ”... verkade noggrant utformade för att leda läsaren på avvägar, bort från vem det än var han i verkligheten argumenterade med.” När Giddens utnämnde Goffman till ”stor sociolog” vände han emellertid den här sortens argument till hans fördel samtidigt som han därigenom på ett litet sällsamt sätt bekräftar just betydelsen av tillhörighet: då Goffman inte riktigt tillhör toppen av någon annans pyramid, återstår bara att bygga honom en egen. Giddens säger också att Goffmans arbete:

”... skiljer sig både i fråga om räckvidd och avsikt från författare som Parsons eller Merton inom amerikansk sociologi, för att inte tala om Foucault, Habermas och Bourdieu... Till skillnad från dessa använder Goffman för det mesta ett vanligt språk. Hans texter vimlar inte av den sortens märkliga neologismer som annars kännetecknar mer självmedvetna ’teoretiker’. Dessutom verkar hans metoder nonchalanta. Han blandar resultat från socialvetenskaplig forskning med såväl skönlitterära illustrationer som flyktiga påståenden utan empirisk grund.” (1987: 109)

En av dem som Giddens nämner skriver i sin dödsruna över Goffman: ”Den positivistiska dogmatismens väktare placerade Goffman inom sociologins ’tokfraktion’, bland excentrikererna som undvek rigorös vetenskap och föredrog filosofisk meditation eller litterär beskrivning, men Goffman har nu blivit en av sociologernas, ja, inte endast det utan också en av psykologernas, socialpsykologernas och sociolingvisternas fundamentala referenser.” (Bourdieu 1983: 112).

Det positioneringsarbete som sysselsatt många av i synnerhet Goffmans kritiker kan man förstå som symptom på elementära sociala krafter. Goffmans exempel skärper onekligen vår blick inför fenomenet gruppstillhörighet och jag ska mot den bakgrunden titta närmare på den text av Collins som redan tidigare citerats, därför att den så tydligt presenterar Goffman på ett utdefinierande och samtidigt socialt fostrande sätt. Den publicerades flera år efter Goffmans död varför man får anta att det inte är Goffman själv som ska fostras, utan de fortfarande levande sociologerna. I sammanhanget är det viktigt att Collins är en etablerad sociolog som bl.a. skrivit flera sociologiska läroböcker, t.ex. tillsammans med Makowsky *The Discovery of Society* (1989) som 1997 kom i sin sjätte upplaga.

När jag arbetar med Collins´ artikel om Goffman pockar något mycket bekant på min uppmärksamhet. Först vet jag inte vad det är men det växer sig starkare och starkare för varje ny genomläsning. Plötsligt kommer jag på vad det är och tänker: Nej, det är alltför enkelt! Ju mer jag försöker slå undan detta välkända desto mer tar det över mitt sätt att förstå Collins´ budskap. Så kan det inte vara! Till slut blir jag tvungen att skriva det följande, eftersom mitt medvetande inte längre erbjuder mig några alternativ: Collins´ budskap kan helt enkelt ses som en variant av Jantelagen (Sandemose 1985). I det följande ska jag därför ge tio exempel på formuleringar, i min översättning, ur Collins´ artikel som svarar mot Jantelagens tio budord:

Jantelagen	Collins
Du skall inte tro att du är något.	”Goffman var aldrig nöjd med att vara en ’konventionell’ individualist som alla andra. När alla andra blev kritiker och radikaler, framställde han sig som durkheimiansk konservativ – samtidigt som han lyckades framstå som en mer radikal avslöjare än alla andra.” (1986: 108)
Du skall inte tro att du är lika god som vi.	”Goffman angrep aldrig Parsons, vars funktionalistiska förhållningssätt han faktiskt delade, men refererade heller aldrig till honom. Goffman refererade faktiskt nästan aldrig till någon viktigare sociolog.” (1986: 108) ⁴
Du skall inte tro att du är klokare än vi.	”Till det yttre, om man inte läste hans böcker noggrant utan endast tittade på omslaget, verkade det som om han gjorde det ena avslöjandet efter det andra. Innehållet talade, självklart, ett annat språk.” (1986: 108)

⁴ Jag avstår här från att värdera Collins påståenden, det får anstå till min kommande bok om Goffmans sociologi, men måste påpeka att Goffman faktiskt refererade till Parsons vid flera tillfällen. I boken *Relations in Public* finner man sådana referenser på s. 118, 189 och 347.

Du skall inte inbilla dig att du är bättre än vi.	"... <i>Gender Advertisements</i> , som feminister trodde var feministisk, var i verkligheten ett försvar av det traditionella, funktionellt legitimerade och mansdominerade könsrollsmönstret." (1986: 108)
Du skall inte tro att du vet mera än vi.	"Goffman var utan tvivel en originell tänkare, men han lyckades framstå som än mer originell än han var på grund av sin skicklighet att sopa igen sina spår." (1986: 109)
Du skall inte tro att du är förmer än vi.	"Goffman var en mycket skicklig stilist men hans skrivande var egensinnigt. Han dolde alltid sitt teoretiska budskap. ... Han presenterade inte sitt ämne på konventionellt sätt... Han summerade heller aldrig den teoretiska signifikansen hos sina argument i ett konkluderande kapitel." (1986: 108)
Du skall inte tro att du du-ger något till.	" <i>Symbols of Class Status</i> (artikel från 1951, AP), var förmodligen Goffmans sista försök att explicit bidra till en existerande forskningstradition. Därefter var han igång med att skapa sina egna unika fält, där han tycktes ställa frågor som ingen tidigare ställt... De andra fick nöja sig med att tolka Goffmans arbete utifrån sina respektive utgångspunkter." (1986: 110)
Du skall inte skratta åt oss.	"Goffman dog på höjden av sin berömmelse. Han hade kommit från botten och blivit ordförande i det amerikanska sociologförbundet. Alla var nyfikna på hans tal som nybliven ordförande: ... jag hade förutsagt ytterligare ett mångdimensionellt anförande, artigt och konventionellt på ytan men fyllt av esoteriska markörer för de redan invigda och beslöjade avsnäsningar av alla andra. Istället kom ett mycket mer dramatiskt meddelande: ordförandetalet inställt, Goffman döende. Det var typiskt Goffman." (1986: 112)
Du skall inte tro att någon bryr sig om dig.	"Om den intellektuella världen gör någon, levande eller död, till hjälte (som den gjorde med Goffman, AP) så beror det inte på beundran av personliga prestationer, utan på att hjältens idéer eller enbart hans namn är en lämplig symbol för den ena eller andra av stridande fraktioner." (1986: 106)
Du skall inte tro att du kan lära oss något.	"Personligen tror jag att Goffman hade åtminstone ytterligare två böcker inom sig... En av dem skulle kunnat vara en bok om den intellektuella världen – en breddad version av vetenskapssociologin. ... Goffman skulle ha analyserat denna värld briljant. ... Inga människor är mer statusmedvetna än de intellektuella, inte heller mer bekymrade över att öka sin egen status... Men jag tror att Goffman var alltför nära denna verklighet för att kunna analysera den. Han var en mästare på den intellektuella världens manövrerande. Att skriva om det, tror jag, skulle ha varit som om trollkarlen hade avslöjat sina tricks." (1986: 113)

Jantelagen kan ses som en ganska grovkornig beskrivning av hur förhållandet mellan individ och grupp/samhälle regleras. En del skulle nog föredra att se Jantelagen som en beskrivning av förhållanden i ett Gemeinschaft men jag anser att den kan användas som en generell beskrivning av hur tillhörighet regleras.

Collins' framställning tolkar jag som en sociologsamfundets Jantelag, vilken avslöjar hur individuell tillhörighet regleras. Endast "Du skall inte skratta åt oss" var besvärlig att finna en motsvarighet till i Collins' text. I det textavsnitt jag valt ut kan man uppfatta att han säger: Du

skall inte skratta åt oss *i din himmel*. Vissa budskap är mer tydliga än andra: ”du är inte mer individualist än vi andra”; ”du hjälpte aldrig till att kritisera Parsons”; ”inbilla er inte att han är bättre man än vi andra”; ”om du skulle arbeta enligt de konventioner som gäller oss andra, skulle du inte framstå som så originell och vara så populär”. Viktiga är referenserna till ”alla vi andra sociologer”, ”egensinne” och ”konvention”. Alltså: du får gärna vara något om du bara är och gör som vi andra – konventionell individualist! I sammanhanget kan några av Sandemoses ord om Jantelagen tilläggas: ”Det var avvikelser som aldrig blev tåld. Det skapade ett olidligt tryck. Alla skrek de i raseri över trycket, och alla utövade de förtryck och lät förtrycket gå i arv genom århundraden.” (1985: 76).

Individ och vetenskapssamhälle - konklusioner

Inom vetenskapssamhället har metodspråket som nämnts den manifesta funktionen att det både kommunicerar de arbets- och tillvägagångssätt som givit upphov till forskningsresultaten och kontrollerar vetenskapligheten. Det har också den latent funktionen att det svetsar samman dem som talar språket, i likhet med andra språk är alltså metodspråket socialt. Då tillhörigheten i detta fall har att göra med själva vetenskapligheten får emellertid metodspråket en särskilt stark social laddning. I en undersökning jag nyligen gjorde uttrycktes denna sociala laddning i en intervju med en grupp sociologistudenter. De berättar om svårigheterna att orientera sig bland olika teoretiska och metodologiska läger och fortsätter med att beskriva en:

”... splittrad uppfattning bland lärarna också om vad som är ämnet som sådant, vad det bör innehålla och vissa lärare säger att det är jättekvalitet om man blandar kvantitativ och kvalitativ metod, medan andra säger att man får absolut inte blanda vissa kvalitativa resultat med diagram och så. Det finns ju vattentäta skott och det gäller ju att veta precis till vilka lärare man ska vända sig för att passa, och det är mycket taktik och känna till och veta vad man kan säga till vilken så att man inte hamnar mitt i ett krig som student.” (Persson 1998: 25)

Jag har försökt förstå denna vetenskapliga reglering av tillhörighet som ett förhållande mellan individ och samhälle och med utgångspunkt från Goffmans exempel har jag helt enkelt velat visa att grundläggande tillhörighetsreglerande krafter skapar ett spänningsfält mellan individuell forskare och vetenskapssamhälle.

Kanske skulle dessutom just Goffmans syn på förhållandet mellan individ och samhälle komma oss till hjälp för att förstå regleringen av tillhörighet? Nu kan ju som jag visat Goffman tolkas på en rad olika sätt. Å ena sidan kan man finna stöd för att Goffman förstår förhållandet mellan individ och samhälle på ett strukturalistiskt och durkheimskt ritualiserande sätt. Å andra sidan kan man argumentera för att Goffman betonar aktören starkare än strukturen. Den första uppfattningen får stöd av t.ex. följande formulering:

”Samtidigt som en persons sociala ansikte kan vara hans mest personliga egendom och centrum för hans trygghet och glädje, är det dock bara ett lån till honom från samhällets sida. Det kommer att fråntas honom om han inte uppför sig på ett sätt som är värdigt det. Godkända attribut och deras relation till ansiktet gör varje människa till sin egen fångvaktare. Detta är ett grundläggande socialt tvång, även om de enskilda individerna var för sig kan gilla sitt fängelse.” (Goffman 1970: 15f)

Om vi tillämpar det synsättet på förhållandet mellan individ och vetenskapssamhälle kan den individuella forskaren sägas låna vetenskaplighet av vetenskapssamhället och dess metodologiska ritualer. Tillhörigheten är således villkorlig: om den individuella forskaren inte använder metoder eller åtminstone ett metodspråk som erkänns av vetenskapssamhället riskerar han eller hon att utdefinieras eller marginaliseras.

Uppfattningen att Goffman starkare betonar aktören än strukturen är det å andra sidan inte heller särskilt svårt att finna stöd för. Den tidigare nämnda passagen ur *Totala institutioner* kan t.ex. användas för att visa ett mer aktörsorienterat sätt att se på förhållandet mellan individ och samhälle. Läsaren minns kanske att Goffman där kontrasterar den frånvaro av personlighet som total anslutning till en social enhet innebär mot den upplevelse av personlighet som motstånd ger upphov till: ”Vår status stöts upp av världens solida byggnader, medan vår känsla av personlig identitet ofta bor i sprickorna.” (1983a: 211). Men det är inget renodlat aktörsperspektiv och den poäng jag vill driva hem är därför att Goffman överbryggat klyftan mellan strukturellt och aktörsteoretiskt perspektiv genom att framställa förhållandet mellan individ och samhälle som ett spänningsfält, vilket får kraft från samhällets tillhörighetsreglering och sammanhållningsproduktion men också från individuellt motstånd. I detta avseende är Goffmans sociologi dubbel, vilket den sociala verkligheten också är.

Om vi nu tillämpar detta på förhållandet mellan individ och vetenskapssamhälle finner man vid den ena polen i spänningsfältet individens totala anslutning till en social enhet och samtidigt frånvaro av personlig identitet, medan man vid den andra finner den personlighetskänsla som uppstår i motståndet mot den sociala enhetens tryck. Flecks framställning av stabila tankekollektiv tillför detta spänningsfält en kunskapsdimension:

”Om en större grupp existerar tillräckligt länge fixeras tankestilen och får en formell struktur. Den praktiska funktionen kommer då att dominera över den skapande stämningen, som reduceras till en bestämd, diskret, disciplinerad och slätstruken nivå.” (1997: 103)

Med Kuhn kunde man kalla detta normalvetenskap, vilken just är inriktad på problemlösning inom ett speciellt paradigms givna ram: ”Kanske är den mest slående egenskapen hos normal forskning hur litet den siktar till att åstadkomma verkliga nyheter, begreppsmässigt eller empiriskt.” (Kuhn 1979: 40). Normalvetenskapen är nog en del av det solida byggnadsverk som skänker status, medan den samtidigt skapar förutsättningar för avvikare och outsiders att genom motstånd bekräfta sin personliga identitet.

Vilka konkreta slutsatser kan man då dra om förhållandet mellan individ och vetenskapssamhälle mot bakgrund av Goffmans eget exempel? Man får intrycket att varken Goffman eller dominerande delar av sociologisamhället lyckas eller vill etablera någon verklig kommunikation. I det tal han aldrig höll som nybliven ordförande i det amerikanska sociologförbundet konstateras lakoniskt att kollegorna inte varit överväldigade över hans projekt att mikroanalysera socialt samspel (Goffman 1983b: 2). Å andra sidan får man också en känsla av att Goffman egentligen var ganska tillfreds med att sociologisamhällets ”solida byggnader” inte gav hans sociologi status, eftersom detta skänkte hans sociologi och honom själv identitet. De emellanåt ganska sarkastiska och retliga kommentarerna av vad som räknas inom sociologisamhället antyder det. Jag har redan nämnt passagen i *Frame Analysis* där han säger sig endast arbeta med sekundära problem och ett annat exempel finns i inledningen till *Interaction Ritual* där han om bokens sex uppsatser skriver: ”Tyvärr finns det inte mycket som är matnyttigt i dem...” (1970: 8). Det kan också nämnas att MacCannell (1983) gjort en poäng av att

Goffman alltid definierar sig negativt i förhållande till en skolbildning, en grupp eller forskningsfältet i fråga. När allt kommer omkring speglar detta ganska väl Goffmans egen tes att personligheten utvecklas "gentemot någonting".

Goffman bedriver sina studier och rapporterar dem i en lång rad artiklar och böcker. Hans primära intresse verkar vara beskrivning, analys och tolkning av olika former av socialt samspel, inte att framställa förhållandet mellan sin egen och andras forskning. Men det är just det som en rad sociologiska kommentatorer håller fram som en av hans brister. Goffman förefaller säga: Här är vad jag gjort – bedöm det! Många kommentatorer svarar: OK, detta är alltså vad du gjort men vi kan inte bedöma det om du inte förhåller dig till annan forskning. Ta mig som jag är! (eller snarare: som jag *framställer* mig), tycks Goffman då säga. Varför ska vi göra det när vi inte gör det med någon annan?, svarar delar av sociologisamhället. Detta utgör onekligen en illustration av de två sätt att identifiera en individ som Goffman menar förekommer i socialt samspel: den kategoriserande identifieringen som går ut på att placera individen i en eller annan social kategori respektive den individuella identifieringen som tar fasta på det individuellt unika (1983b). Goffman verkar vilja undgå kategorisering, medan sociologisamhället inte nöjer sig med individuell identifiering.

Sociologisk forskning är på många sätt en balansakt på den skarpa eggen mellan förankring i en tradition och originaliteten hos det egna bidraget. Balansgången är för det mesta förknippad med ångest, varför det kan vara lockande att antingen helt låta sig omslutas av traditionen eller att skapa sin egen originella begreppsvärld. I det förra fallet invaggar man sig själv i ett slags trygghet genom traditionstillhörighet, i det senare löper man risk att bli avslöjad eftersom det egna bidraget sällan är så originellt som man själv tror. Förhållandet mellan originalitet och traditionsförankring anknyter på ett luddigt sätt till relationen mellan individuell forskare och vetenskapssamhälle. Det är i samtalet inom vetenskapssamhället som den individuella forskaren kan få de andras bekräftelse på sin tillhörighet och hans eller hennes sätt att tala om sin forskningsprocess gör då skillnad. Goffman framställde sig som alltför originell därför att han inte deltog i sociologisamhällets förankrande diskussion och därmed säkrade sin tillhörighet genom att framställa sin forskning inom ramen för ett vedertaget metodspråk.

Han gjorde i och för sig inte alls anspråk på originalitet, vilket kanske var ett utslag av falsk blygsamhet, men framstod som egensinnig eftersom han inte deltog i sociologisamhällets ritualer. Hans förhållande till detta samhälle är alltså en illustration av hans eget sätt att framställa förhållandet mellan individ och samhälle.

I någon mening levde alltså Goffman själv det spänningsförhållande han tillskrev individ och samhälle: han skrev bok efter bok för ett sociologisamhälle som han följaktligen ville övertyga samtidigt som han ville undvika att bli dess fånge. För dem som kritiserar honom för att vara överdrivet strukturalistisk eller ser detta som hans främsta tillgång, måste därför hans individualistiska förmåga att motstå sociologisamhällets fostrans- och inspärningsförsök framstå som ett problem. Goffman visar ju faktiskt i praktiken att individer gör skillnad. Kanske är också det en metodologisk lärdom att lägga på minnet?

Referenser

- Andersson, G. (red) 1996 *Egensinne och mångfald*. Lund: Arkiv förlag.
- Becker, H.S. 1998 *Tricks of the Trade*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Beronius, M. 1996 *Sociologer väljer vilka studieobjekt som helst – utom sig själva!*. i Andersson (red) 1996.
- Bourdieu, P. 1983 Erving Goffman, Discoverer of the Infinitely Small, *Theory Culture & Society* 2/1, 112-113.
- Burns, T. 1992 *Erving Goffman*. London: Routledge.
- Collins, R. 1986 The Passing of Intellectual Generations: Reflections on the Death of Erving Goffman, *Sociological Theory*, vol. 4, 106-113.
- Collins, R. & Makowsky, M. 1989 *The Discovery of Society*. New York: Random House.
- Dawe, A. 1973 The underworld-view of Erving Goffman, *British Journal of Sociology* 24, 246-253.
- Delanty, G. 1997 *Social Science. Beyond Constructivism and Realism*. Buckingham: Open University Press.
- Ditton, J. (ed) 1980 *The View From Goffman*. London: Macmillan.
- Douglas, J.D. (ed) 1980 *Introduction to the Sociologies of Everyday Life*. Boston: Allyn and Bacon.
- Erwin, R. 1992 The Nature of Goffman, *Centennial Review* 36/2, 327-342.
- Fleck, L. 1997 *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum*. Stockholm/Stehag: Symposium.
- Fontana, A. 1980 *The Mask and Beyond: The Enigmatic Sociology of Erving Goffman*. i Douglas (ed) 1980.
- Gergen, K.J. 1994 *Realities and Relationships. Soundings in Social Construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giddens, A. 1987 *Social Theory and Modern Sociology*. Stanford: Stanford University Press.

- Goffman, E. 1951 Symbols of Class Status, *British Journal of Sociology*, vol II, 294-304.
- Goffman, E. 1963 *Behavior in Public Places*. New York: The Free Press.
- Goffman, E. 1970 *När människor möts*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Goffman, E. 1971 *Stigma*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goffman, E. 1974 *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goffman, E. 1979 *Gender Advertisements*. New York: Harper and Row.
- Goffman, E. 1983a *Totala institutioner*. Angered: Rabén & Sjögren.
- Goffman, E. 1983b The Interaction Order, *American Sociological Review* 48, 1, 1-17.
- Goffman, E. 1986 *Frame Analysis*. Boston: Northeastern University Press.
- Gonos, G. 1980 *The Class Position of Goffman's Sociology: Social Origins of an American Structuralism*, i Ditton (ed) 1980.
- Gouldner, A.W. 1970 *The Coming Crisis of Western Sociology*. London: Heinemann.
- Grønmo, S. 1982 *Forholdet mellom kvalitative och kvantitative metoder i samfunnsforskningen*. i Holter & Kalleberg (red) 1982.
- Hochschild, A.R. 1979 Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure, *American Journal of Sociology* 85/3, 551-575.
- Holter, H. & Kalleberg, R. (red) 1982 *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kuhn, T.S. 1979 *De vetenskapliga revolutioneras struktur*. Lund: Doxa.
- Lemert, C. 1997 *Social Things. An Introduction to the Sociological Life*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Lofland, J. 1980 *Early Goffman: Style. Structure. Substance. Soul*, i Ditton (ed) 1980.
- Lyman, S.M. 1973 Civilization: Contents, Discontents, Malcontents, *Contemporary Sociology* 2, 360-366.
- MacCannell, D. 1983 Erving Goffman (1922-1982), *Semiotica* 45-1/2, 1-33.
- Manning, P 1992 *Erving Goffman and Modern Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Marx, G.T. 1984 Role Models and Role Distance, *Theory and Society* 13/5, 649-662.
- Mills, C.W. 1985 *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv förlag.
- Persson, A. 1994 *Skola och makt. Om viljan till kunskap. beroendet av utbildning och tvånget att gå i skola*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Persson, A. 1998 *Studentinflytande i massuniversitetet*. Lund: Lunds universitets utvärderings enhet.
- Posner, J. 1973 Erving Goffman: His Presentation of Self, *Contemporary Sociology* 2, 67-78.
- Psathas, G. 1977 Goffman's Image of Man, *Humanity & Society* 1/1, 84-94.
- Sandemose, A. 1985 *En flyktning korsar sitt spår*. Mån-pocket.
- Schwalbe, M.L. 1993 Goffman Against Postmodernism: Emotion and the Reality of the Self, *Symbolic Interaction* 16/4, 333-350.
- Tseelon, E. 1992 Is the Presented Self Sincere? Goffman, Impression Management and the Postmodern Self, *Theory. Culture & Society* 9/2, 115-128.
- Tseelon, E. 1998 *Kvinnan och maskerna*, Lund: Studentlitteratur.